

НАРОДНІ НАЗВИ НЕГАТИВНОГО РЕЛЬЄФУ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ)

У статті вперше розглянуто одну із груп лексики географічної номенклатури – народні назви негативного рельєфу, тобто зниження стосовно лінії горизонту, в ареалі середньонаддніпряньського говору. Ця група лексики найближче пов'язана з життєдіяльністю людини, тому зберігає у своєму складі архаїчні номени, локальну маркованість, відображає спостереження людини над природою. У результаті зіставлення народних назв негативного рельєфу кількох лівобережних середньонаддніпряньських говірок із відповідними назвами говірок інших ареалів, а також зі словником української мови зафіксовано генетичну та ареальну стратифікацію цієї групи лексики. Представлено семантику номенів, оскільки унікальністю дослідження цієї тематичної групи є безпосередня залежність від особливостей географічного розташування кожної із обстежуваних говірок, що може впливати на розхитування семантичних меж окремих назв. Виявлено, що більшість зафіксованих народних назв негативного рельєфу в лівобережних середньонаддніпряньських говірках є архаїчними, а їхня семантика збігається із літературною нормою. Подібне явище спостерігаємо в цій групі назв в ареалі інших говірок, залучених до зіставлення. Відмінність від системи загальноукраїнських народних географічних термінів становлять зафіксовані вузькоговіркові назви, що найчастіше охоплюють номінації особливостей географічного розташування кожної досліджуваної говірки.

***Ключові слова:** середньонаддніпряньський діалект, народна географічна термінологія, негативний рельєф, лівобережні середньонаддніпряньські говірки, міжговіркові відповідники, літературний варіант.*

Постановка проблеми. Останнім часом у слов'янському й, зокрема, українському мовознавстві посилюється інтерес до проблеми ґрунтового та всебічного вивчення лексики в межах конкретних тематичних груп. Все частіше об'єктом дослідження стає лексика на позначення тих сфер позамовної дійсності, які актуальні для людського існування. Однією з них є народна географічна термінологія, яка «здатна „консервувати” в собі цілісну лінгвістично-географічну історію відповідного терену» [1, с. 1] і відобразити спостереження народу над природою, що споконвік оточує людину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Народна географічна термінологія – це «фрагмент лексико-семантичної системи мови, своєрідно впорядкований та організований, який має певну структуру і пов'язаний з іншими термінологічними групами лексики» [2, с. 3]. Велике значення мають дослідження слов'янських лінгвістів: «Географічна термінологія сербохорватської мови» Й. Шютца [3], «Географічна термінологія польської мови» П. Ніцше [4]. Результати спостережень над географічною номенклатурою здійснені в праці Р. Малько стосовно чеської і словацької мов [5], Е. Григоряна – болгарської і македонської [6], Е. Мурзаєва і В. Мурзаєвої – російської [7], І. Яшкіна – білоруської мови [8]. Слов'янська географічна термінологія найповніше досліджена в монографії М. Толстого «Слов'янська географічна термінологія: Семасіологічні етюди» [9].

В українському мовознавстві зберігають цінність праці Я. Рудницького [10], С. Грабця [11], Є. Черепанової [2], Т. Марусенко [12], Т. Громко, В. Лучика, Т. Поляруш [13], О. Данилюк [14], Г. Аркушина [15], Н. Сіденко [16], І. Потапчук [17] та С. Шийки [18]. Народну географічну термінологію вміщено й у регіональних словниках діалектної лексики, однак зафіксовані апелятиви поки що не охоплюють загальноукраїнського простору, зокрема й території Черкащини.

У зв'язку з цим особливо актуальними є регіональні дослідження народної географічної термінології, зокрема Лівобережної Черкащини, тому що її говірки належать до середньонаддніпрянського діалекту – основи української літературної мови.

Мета статті – зіставлення народних назв негативного рельєфу (зниження стосовно лінії горизонту) у лівобережних середньонаддніпрянських говірках та їхньої семантики з відповідними назвами та значенням у говірках інших ареалів (Чернігівсько-Сумське Полісся, Західне Поділля, Кіровоградщина, Донеччина, Волинь та Рівненщина), а також зі словником української мови задля фіксації архаїчних номенів, які належать до усталеної системи загальноукраїнських народних географічних термінів, і вузькоговіркових назв, що притаманні лише досліджуваному континууму.

Беручи до уваги схему поділу фактичного матеріалу, використану в дисертації С. В. Шийки [18], підклас лексики негативного рельєфу, що належить до класу «Народні географічні терміни на позначення рельєфу та його частин», поділяємо на три тематичні групи: 1) низина; 2) долина; 3) заглибина, западина. У свою чергу в кожній тематичній групі лексики (далі ТГЛ) виокремлено лексико-семантичні групи (далі ЛСГ):

1) низина → низина взагалі; широка низина; заболочена низина; низина біля річки; низина з рослинністю;

2) долина → долина взагалі; широка долина; вузька продовгувата долина; долина між підвищеннями;

3) заглибина, западина → яр; невелика заглибина; западина; яма.

Загалом схема диференціації об'єкта дослідження має такий вигляд: клас → підклас → тематична група лексики (ТГЛ) → лексико-семантична група (ЛСГ).

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на особливості географічного розташування досліджуваних говірок, ТГЛ “Низина” зі всіма переліченими ЛСГ майже не представлена. Причиною цього є відсутність самої реалії. ТГЛ репрезентують номени *низ* (Під, Плш, Клн), *низи/на* (Під, Бзб, Клб, Глм, Клн), *низови/на* (Плш, Глм, Клн, Бзп, Лпл, Клб, Бзб), останній із них розширює свою семантику, позначаючи семи ‘низина взагалі’, ‘рівнина (в загальному значенні)’, ‘долина (в загальному значенні)’. Подібне явище семантичного переходу ‘низина↔рівнина’ засвідчено і в говірках Кіровоградщини [13, с. 6]. Іменник *низина* походить від безсуфіксного давнього імені *niz-*, але в сучасній мові це слово, напевне, мотивоване прикметником. Для порівняння: *низмина* ‘вологе, низьке місце’, очевидно, від *низменний* [19, с. 81]. Наступні назви походять від *низовий*: *низовина* ‘низина, улоговина’ [20, II, с. 563]; *низовина* ‘рівнинна частина суходолу, низька місцевість’ [21, V, с. 411]; *низовина* ‘рівнина (в загальному значенні); рівнина, поросла травою; рівнина на березі річки; підніжжя гори, горба; підвищення’ [13, с. 130]; *низовина* ‘низина’; ‘низина, залита весняною водою’ [2, с. 142].

Дещо ширше представлено ТГЛ “Долина”: *долина*, *долинка*, *низови/на*, *у/л оговина*, *л'їйка*. Ця ТГЛ має відповідний поділ на ЛСГ.

Для ЛСГ “Долина взагалі” зафіксовано номени *долина* (у всіх говірках), *низови/на* (Плш, Глм, Клн, Бзп, Лпл, Клб, Бзб). Двослівним номеном *широка долина* (у всіх говірках) представлено ЛСГ “Широка долина”, хоча інформанти рідко виокремлюють чи розрізняють реалію за розмірами, особливо щодо збільшення об'єкта. Частіше натрапляємо на лексему *долинка* (Бзб, Плш, Клн, Бзп, Глм) ‘невелика за розмірами долина’, де словотворчий суфікс -к- у досліджуваних говірках, як і в літературній мові, виконує демінутивну функцію. В українських пам'ятках середньоукраїнської та новоукраїнської мови часто фіксують праслов'янські десубстантиви *долина*, *низина* ‘низ, долина’ [19, с. 94]. Такі ж назви зафіксовано і в інших джерелах: *долина* ‘рівна, плоска місцевість’ [21, II, с. 358]; *долина* ‘рівна місцевість між підвищеннями’; ‘рівнина в неглибокій западині’; ‘рівнина на березі річки’; ‘луг’; ‘заливний луг’ [13, с. 71–72] тощо.

Номени *у/л оговина* (Під), *л'їйка* (Клн) функціонують у досліджуваних говірках для позначення долини, обниженого місця на полі, де після дощу збирається вода. У СУМ знаходимо лексему *улоговина* як можливий фонетичний варіант, але зі значенням «велике

заглиблення в рельєфі місцевості, западина з пологими схилами» [21, X, с. 431]. За іншими джерелами *улогвина* ‘підніжжя гори, горба, підвищення, низовина, впадина, котловина’ [13, с. 197]; *улогвина* ‘улогвина’, ‘долина між двома горами’, ‘низинна місцевість’, ‘мокра, заболочена низина’, ‘низина, поросла лісом’ [2, с. 227]. Знову спостерігаємо явище семантичного переходу: ‘долина↔низина’. Оскільки точного відповідника в інших досліджуваних говірках не зафіксовано, можна вважати лексему *улогвина* специфічним локальним утворенням для говірки. Також своєрідною є лексема *л’їйка*. Значення, які надані в СУМ до лексеми *л’їйка*, рельєфу не стосуються [21, IV, с. 512]. У західноподільських говірках засвідчено номен *л’їйка* зі значенням ‘вир, кругла яма, куди збігає вода’ [22, с. 528] і це значення тотожне поданому в ЕСУМ [23, III, 246]. У лівобережних середньонадніпряньських говірках семантика цієї назви дещо відмінна, оскільки відсутнє значення ‘вир’ та вказівка на форму самої реалії – це обниження будь-якої форми. Назва утворена шляхом семантичної деривації, зокрема метафоризації, з іншої термінологічної системи у сферу народної географічної термінології.

ТГЛ “Заглибина, западина” також охоплює декілька ЛСГ і представлена такими лексемами: *йар*, *йарочок*, *балка*, *йама*, *йамка*, *йамет’а*, *баїура*, *западина*, *западиниц’а*.

Сему ‘яр, глибока довга западина зі стрімкими берегами, вибоїна від талих вод’ репрезентовано номенами *йар* (у всіх говірках), *йарочок* (Під, Бзп, Глм). На якісну відмінність такого яру – різницю в глибині – іноді вказує словотвірний формант (демінутивний суфікс -очок- – *йарочок*), частіше – означення, які вживають мовці: *великий*, *обривистий*, *крутий*, *глибокий*, *малий*. Із тотожним значенням назву *йар* подано в СУМ [21, XI, с. 647]. У говірках Чернігівсько-Сумського Полісся лексема *йар* є полісемантичним утворенням, позначаючи не лише яр, а й глибокий яр, порослий лісом. Для позначення останньої семи у всіх досліджуваних говірках побутує інший термін – *балка*, хоча в СУМ *балка* – це «яр з пологими схилами» [21, I, с. 96]. У словнику народних географічних термінів Чернігівсько-Сумського Полісся *балка* ‘низина з похилими схилами’, ‘яр в степу’, ‘яр, порослий лісом’, ‘яма в лісі, наповнена водою’, ‘будь-яка яма (з водою чи без)’ [2, с. 26].

Лексеми *йама*, *йамка*, вживані на позначення западини, заглибленого місця, ями, представлені в усіх обстежуваних говірках. Також, крім них, засвідчено *йамет’а* (Під, Плш, Бзп, Лпл), *баїура* (Під, Клн, Плш, Бзб, Бзп, Лпл) із таким же значенням. Літературною нормою є назва *яма* [21, XI, с. 644]. Різницю в розмірах цієї реалії реперезентовано за допомогою словотвірних формантів: -к- – суфікс здрібнілості: *йамка*; -ет- – суфікс згрублості (таке значення суфікса набуто в говірці): *йамет’а*. Літературний варіант *йама* ‘заглиблення в землі’, а також відповідники з інших говірок, зокрема Чернігівсько-Сумського Полісся, повністю збігаються з лексичним значенням цієї назви в говірках Лівобережної Черкащини.

Назва *баїура* (Під, Клн, Плш, Бзб, Бзп, Лпл) у досліджуваних говірках розширює лексичне значення і репрезентує семи ‘яма, вибоїна на дорозі’, ‘глибока яма на оброблюваній землі, утворена механічним шляхом’. У СУМ подане інше тлумачення лексеми *баїура* «велика, глибока калюжа» [21, I, с. 116], що збігається із засвідченим лише частково. У говірках Чернігівсько-Сумського Полісся цей термін полісемічний: ‘яма, наповнена водою’, ‘яма’, ‘провалля’, ‘довга заболочена низина вздовж річки’ [2, с. 27]. У говірках Західного Полісся лексему *баїура* зафіксовано як синонім до *кобан’а* ‘штучна яма (після копки глини тощо)’ або синонім до *гурба* ‘замет’ [9, с. 233]. Оскільки назва в досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини має інші значення, можемо говорити про її семантичну специфіку.

Зафіксовано вживання міжговіркових відповідників *западина* (Бзб, Глм, Плш) і *западиниц’а* (Під). Для порівняння з інших джерел: *западина* ‘впадина, яр’; ‘долина’; ‘низина, яма на болоті, долина потоку’ [13, с. 78]; *западина* ‘яма у водоймі’; ‘мокра заболочена низина’ [19, с. 90]; *западина* ‘понижена місцевість’ [13, с. 71]. Назва *западиниц’а* в говірках Лівобережної Черкащини має ще й додаткове значення ‘западина,

яма, у якій назбиралася вода'. Номен *западиниця*'а в СУМ не зафіксовано. Припускаємо, що лексема є специфічним для говірки словотвірним локалізмом.

Висновки. Поширення в досліджуваних говірках зафіксованих назв залежить від природно-географічних умов – низовинна територія, що відзначається одноманітним, слабчленованим рівнинним рельєфом, подекуди заболоченим. Тому дуже часто спостерігаємо розхитування семантичних меж лексем, що виявляється в широкому побутуванні семантичної полісемії – використання номенів, які позначають кілька реалій. Це явище семантичного переходу об'єднує кілька ТГЛ: 'низина↔рівнина' та 'долина↔низина'. У лівобережних середньонадніпрянських говірках номінація негативного рельєфу часто збігається з літературним стандартом і відповідниками з інших діалектних континуумів, що вказує на архаїчність та їхню належність до системи загальноукраїнських народних географічних термінів. Але, як і в будь-яких говірках, окрім загальноновживаних, зафіксовано вузькоговіркові назви. Окремі з них – *ул'огвина*, *л'їйка*, *баїюра* – є семантичними локалізмами, а номен *западиниця*'а, не змінюючи своєї семантики, відмінний винятково словотвірним формантом. Досліджуваний підклас лексики представлений переважно однослівними номенами. Для характеристики окремих реалій інформанти послуговуються і двослівними назвами: *широка долина*, *м'лий йар*, хоча зафіксовано паралельне використання однослівних назв із демінутивними суфіксами: *долинка*, *йарочок*.

У статті проаналізовано підклас лексики негативного рельєфу лише в кількох говірках Лівобережної Черкащини, а тому ще потребує докладного вивчення.

Умовні скорочення назв населених пунктів

Під – с. Підставки, Ппш – с. Плешкані, Глм – с. Гельмязів, Клн – с. Каленики Золотоніського району; Бзб – с. Безбородьки, Бзп – с. Безпальче Драбівського району; Клб – с. Келеберда, Лпл – с. Ліпляве Канівського району Черкаської області.

Список використаної літератури

1. Данилюк О. К. Географічна термінологія Волині [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. К. Данилюк; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2000. – 18 с.
2. Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья: словарь / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 274 с.
3. Schütz J. Die geographische terminologie des Serbokroatischen / J. Schutz. – Berlin : Akademie –Verlag, 1957. – 113 s.
4. Nitsche P. Die Geographische Terminologie des Polnischen / P. Nitsche. – Köln–Graz, 1964. – 339 s.
5. Малько Р. Н. Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне) / Р. Н. Малько; ред. Р. В. Кравчук. – Минск : Наука и техника, 1974. – 144 с.
6. Григорян Э. А. Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков / Э. А. Григорян. – Ереван, 1975. – 260 с.
7. Мурзаев Э. Словарь местных географических терминов / Э. Мурзаев, В. Мурзаева. – М. : Географгиз, 1959. – 303 с.
8. Яшкін І. Я. Беларускія географічныя назвы : тапаграфія (гідралогія) / І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і техника, 1971. – 256 с.
9. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды / Н. И. Толстой / [отв. ред. С. Б. Бернштейн]. – М. : Наука, 1969. – 260 с.
10. Рудницький Я. Географічні назви Бойківщини / Я. Рудницький. – Українська Вільна Академія Наук. Серія : Назвознавство. – Ч. 23–24. – 1962. – 246 с.
11. Hrabec S. Nazwy geograficzne Naculsczyczyzny / S. Hrabec. – Kraków, 1950. – 264 s.
12. Марусенко Т. А. Матеріали к словарю українських географічних апелятивів (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье. – М. : Наука. – 1968. – С. 206–255.
13. Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. – К. ; Кіровоград : КДПУ, 1999. – 224 с.
14. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Вид. друге, доповн. і виправл. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
15. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : у 2 т. / [упоряд. Г. Л. Аркушина]. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006–2007. – Т. 1–2.
16. Сіденко Н. П. Географічна апелятивна лексика східно степових говірок Центральної Донеччини [Текст] : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. П. Сіденко ; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2003. – 261 арк.: карти. – арк. 170–192.

17. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільськ, 2012. – 315 с.
18. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини : Дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / С. В. Шийка ; Національна академія наук України. – К., 2013. – 288 с.
19. Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Запоріжжя–Ялта–Київ : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 252 с.
20. Словарь української мови: в 4 т. / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907–1909.
21. Словник української мови : В 11-ти томах. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
22. Потапчук І. М. Поняття яма у західноподільському мовленні / І. М. Потапчук // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Випуск XXIV. – Частина 1. – С. 526–533.
23. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 1–6. – К. : Наук. думка, 1982–2012.

References

1. Danylyuk, O. K. (2000). *The geographical terminology of Volyn*. Kyiv (in Ukr.)
2. Cherepanova, E. A. (1986). *The folk geographical terminology of the Chernigov and Sumy Polesie: dictionary*. Sumy (in Russ.)
3. Schütz, J. (1957). *Die geographische terminologie des Serbokroatischen*. Berlin: Akademie – Verlag.
4. Nitsche, P. (1964). *Die Geographische Terminologie des Polnischen*. Köln–Graz.
5. Malko, R. N. (1974). *The geographical terminology of Czech and Slovak languages (common Slavonic background)*. Minsk: Science and technology (in Russ.)
6. Grigoryan, E. A. (1975). *The dictionary of folk geographical terminology Bulgarian and Macedonian language*. Erevan (in Russ.)
7. Murzaev, E. & Murzaeva, V. (1959). *The dictionary of folk geographical terminology*. Moscow: Geografiz (in Russ.)
8. Yashkin, I. Ya. (1971). *Belarusian geographical names: the topography (the hydrology)*. Minsk: Science and technology (in Belaruss.)
9. Tolstoi, N. I. (1969). *Slavic geographical terminology. Semasiological studies*. Moscow: Science (in Russ.)
10. Rudnytskyi, Ya. (1962). *Geographical names of Boykivschina* (in Ukr.)
11. Hrabec, S. (1950). *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*. Kraków (in Pol.)
12. Marusenko, T. A. (1968). *Materials to the dictionary Ukrainian geographical appellative (name reliefs)*. Moscow: Science (in Russ.)
13. Hromko, T. V., Luchyk, V. V., Polyarush, T. I. (1999). *The folk geographical term dictionary of Kirovograd region*. Kyiv; Kirovograd: KDPU (in Ukr.)
14. Danylyuk, O. K. (2013). *The folk geographical term dictionary of Volyn*. Lutsk: Vezha-druk (in Ukr.)
15. Arkuhcyh, H. L. (2006–2007). *Dictionary microtoponyms and mikrohidronimiv northwestern Ukraine and adjacent land: in 2 part*. Lutsk: RVV “Tower” of Volyn National University (in Ukr.)
16. Sidenko, N. P. (2003). *Geographical appeal lexicon of Eastern steppe dialects from Central Donetsk*. Donetsk (in Ukr.)
17. Potapchuk, I. M. (2012). *The folk geographical terminology of Western Podillya dialects*. Kamyanets-Podilskyi (in Ukr.)
18. Shyika, S. V. (2013). *The folk geographical terminology of Rivne*. Kyiv (in Ukr.)
19. Bilousenko, P. I. & Nimchuk, V. V. (2009). *Essays on the history of the Ukrainian word formation*. Zaporizhshya–Yalta–Kyiv: TOV “LIPS” LTD (in Ukr.)
20. Hrinchenko, B. (1907–1909). *Ukrainian vocabulary: in 4 part*. Kyiv (in Ukr.)
21. Bilodid, I. K. (1970–1980). *Ukrainian vocabulary: in 11 part*. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
22. Potapchuk, I. M. (2011). The concept of a pit in Western Podilsk speech. *Actual problems of Slavic Studies*, 24, 526–533 (in Ukr.)
23. *Etymological Dictionary of Ukrainian language* (1982–2012). Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)

PUSTOVIT Iryna Volodymyrivna,

Postgraduate of dialectological department Institute Ukrainian language of NAS of Ukraine
e-mail: irina.pustovit@list.ru

FOLK NAMES OF THE NEGATIVE RELIEF (BY THE MATERIAL FROM THE LEFT BANK OF CHERKASY REGION)

Abstract. Introduction. *The present paper deals with one of geographical terminology lexical groups. There are folk names of the negative relief. This lexical group keeps an archaic and local feature of the lexemes.*

Purpose. *The main aim is to compare folk names of the negative relief from the defined territory with appropriate names from other dialects (Chernigov and Sumy Polesye, The West Podolia, Kirovograd region, Donetsk region, Volyn and Rivne regions) and with Ukrainian language dictionary. It helps to*

distinguish the general Ukrainian folk terms and narrow-dialect names, which characterize only investigated territory.

Methods. The scientific methods are descriptive and analysis.

Results. All practical material of this group divided into 3 thematic classes of names: 1) lowland; 2) plain; 3) concavity, cavity. In turn, every thematic class divided into lexical-semantic groups. The third lexical class presented the most completely. The quantity of fixed names depends on existence of the realia on the investigated territory.

Originality. This lexical group on the territory from the left bank of Cherkasy region has not been the subject of research yet. It constitutes the relevance of the problem.

Conclusion. Folk names of the negative relief from the defined territory often coincide with the literary standard and equivalents from other dialects. It shows that geographical terminology system is archaic. But, at the same time, the fixed narrow-dialect names add the individual characteristics to the constant system.

This lexical group is well studied by Slavic linguists. Ukrainian linguistics has a sufficient number of published works too. Because of the investigated territory belongs to Middle Dnieper dialect – the basis of the Ukrainian language – it must be studied thoroughly.

Key words: the Middle Dnieper dialect; folk names of geographical terminology; the negative relief; the dialect of the left bank of Cherkasy region; narrow-dialect names; literary standard.

Надійшла до редакції 06.12.16

Прийнято до друку 16.12.16

УДК 811.161.2 282

ЖУГАН Наталія Анатоліївна

викладач Черкаського
державного бізнес-коледжу
e-mail: nzhygan@mail.ru

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ НАЗВ ПРЯДИЛЬНИХ РОСЛИН І ПРОЦЕСІВ ЇХНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПРЯДІННЯ

У статті представлено лексико-семантичні групи назв прядильних рослин і процесів, пов'язаних із ткацтвом, зокрема їх підготовкою до прядіння. У процесі дослідження з'ясовано особливості репрезентації, виявлено системні зв'язки досліджуваних номенів, їхню семантику та варіативність у середньонадніпрянських говірках. Лексико-семантичні групи утворюють одиниці, різні за структурою: лексеми, що виникли шляхом морфологічної чи семантичної деривації; аналітичні назви – атрибутивні й субстантивні словосполучення; пропозитивні – у формі речення. Однослівні найменування збережені у свідомості діалектоносіїв попри архаїзацію самих реалій, а складені – є субститутами, що виникли у зв'язку з архаїзацією в пам'яті діалектоносіїв спеціалізованих назв. Загальноовживані лексеми, що набули термінологічного значення, відображають словотворчі можливості говіркового мовлення та динаміку лексичного складу. Частина засвідчених номенів мають у середньонадніпрянських говірках різні словотвірні, фонетичні, акцентуаційні та граматичні варіанти.

Ключові слова: лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семема, сема, лексема, номінація, репрезентант, варіативність.

Постановка проблеми. Для сучасного розвитку українського мовознавства актуальним завданням залишається системне дослідження тематичних груп лексики, які тісно пов'язані з життям і побутом народу. Особливу зацікавленість викликає термінологія народних ремесел, зокрема ткацької, що спонукає до докладного опису складу та семантики її одиниць, виявлення системних відношень компонентів, архаїчних елементів і динамічних процесів у лексико-семантичній системі діалектної мови.